

УДК 351.341

І.А. Карнаков

директор з виробництва ТОВ "Шляхове будівництво "Альтком"

ОЦІНЮВАННЯ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З ЄС

У статті викладено авторське бачення впливу держави на гео економічний розвиток України в умовах інтеграційних процесів. Розглянуто питання індикаторів економічного виміру, проаналізовано сучасний стан інтеграції України в європейський простір.

Ключові слова: держава, державне управління, механізми, гео економіка, інвестиції.

I. Вступ

Особливістю сучасного світового соціально-економічного й політичного розвитку є бурхлива динаміка інтеграційних процесів у світі загалом та Європі зокрема. Навіть ті країни, які не належать до складу жодних інтеграційних об'єднань, неминуче відчувають на собі їх вплив, як у соціальному, економічному, так і в політичному аспектах. Такими інтеграційними угрупованнями є Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Північноатлантичний альянс, Співдружність Незалежних Держав і, насамперед, на європейському континенті – Європейський Союз, який останні десятиліття стрімко розвивається і розширюється в бік країн Центральної та Східної Європи. Фактично жодна країна не залишилась осторонь інтеграційних процесів, які відбуваються сьогодні. Карта Європи наближається до "географічних кордонів" Європейського Союзу, поглинаючи колишні країни "радянського блоку".

II. Постановка завдання

Метою статті є висвітлення шляхів гео економічного розвитку України в умовах інтеграційних процесів. Геополітичне та гео економічне становище України зумовлює її активну участь у європейській політиці, яка спрямована на розбудову нової архітектури безпеки на континенті. Україна активно веде пошук свого місця в європейських інтеграційних процесах, для неї вступ до Європейського Союзу є орієнтиром зовнішньої політики та стратегічним курсом внутрішніх перетворень. Вона прагне повернути свою ідентичність європейської держави і стати цивілізованою країною з верховенством права, дотриманням прав громадян, з діючою ринковою економікою та розвинутою соціальною інфраструктурою, країною, яка є вірогідним економічним та політичним партнером на світовій арені.

III. Результати

Європейську інтеграцію як явище часто пов'язують і навіть ототожнюють із поняттям глобалізації. У наукових колах немає одно-

значної позиції щодо цього питання: одні вважають поняття інтеграції складовою процесу глобалізації, в тому числі глобалізації економік країн, інші – противагою поняттю глобалізації. Глобалізація, яка має своє коріння у США, спричинила стрімкий розвиток інтеграції на Європейському континенті та перехід з площини економічної співпраці до політичного об'єднання, яким на сьогодні є Європейський Союз.

Інтеграційні процеси, що відбуваються протягом останнього століття як на Європейському континенті, так і в усьому світі, можна найкраще оцінити за допомогою показників сталого розвитку, які визначають місце кожної країни в глобальній економіці [5].

Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється. Водночас перехід до інформаційного суспільства приводить до зміни структури сукупного капіталу на користь людського, збільшуючи нематеріальні потоки фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Уже тепер ці потоки перевищують обсяги переміщення матеріальних товарів у сім разів [9]. Розвиток нової, "невагомої" економіки стимулюється не лише дефіцитом природних ресурсів, а й наростанням обсягів інформації та знань, що набувають значення затребуваного товару.

З погляду екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, збереження стабільності суспільних і культурних систем, зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень. Важливе значення для забезпечення цих умов має справедливий розподіл благ між людьми, плюралізм думок та толерантність у стосунках між ними, збереження культурного капіталу і його розмаїття, насамперед, спадщини не домінуючих культур.

Системне узгодження та збалансування цих трьох складових – завдання величезної складності. Зокрема, взаємний зв'язок соціальної та екологічної складових зумовлює необхідність збереження однакових прав сьогоденних і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів. Взаємодія соціальної та економічної складових вимагає досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми й надання цілеспрямованої допомоги бідним прошаркам суспільства. І, нарешті, взаємозв'язок природоохоронної та економічної складових потребує вартісного оцінювання техногенних впливів на довкілля. Вирішення цих завдань – найголовніший виклик сьогодення для національних урядів, авторитетних міжнародних організацій та всіх прогресивних людей світу [3, с. 17–73].

Важливою проблемою на шляху втілення концепції сталого розвитку є формування системи вимірів (індексів та індикаторів) для кількісного і якісного оцінювання цього дуже складного процесу. Головні вимоги до зазначеної системи вимірів – її інформаційна повнота та адекватність подання взаємопов'язаної тріади складових сталого розвитку. У цьому напрямі сьогодні працюють як відомі міжнародні організації, так і численні наукові колективи, але однозначного узгодження цієї системи вимірів поки що не досягнуто.

Рівень сталого розвитку будемо оцінювати за допомогою відповідного індексу I_{sp} , що вираховується як сума індексів для трьох вимірів: економічного (I_{ekv}), екологічного (I_{ev}) та соціального (I_{cv}) з відповідними ваговими коефіцієнтами. У свою чергу, кожен з індексів I_{ekv} , I_{ev} та I_{cv} обчислюється з використанням відомих у міжнародній практиці індексів та індикаторів [7].

Звичайно, всі індикатори, що впливають на складові наведених індексів, як і самі ці індекси, вимірюються в різних одиницях і мають різні інтерпретації. Тому вони приводяться до нормованої форми таким чином, щоб їх зміни, як і зміни самих індексів, перебували в діапазоні від 0 до 1. У такому разі найгірші значення названих індикаторів від-

повідатимуть числовим значенням, близьким до 0, а найкращі – наблизатимуть ці значення до 1. Таке нормування дає змогу обчислювати кожен з індексів I_{ekv} , I_{ev} , I_{cv} та I_{sp} у вигляді усередненої суми своїх складових з відповідними ваговими коефіцієнтами [8].

Індекс економічного виміру (**Іекв**) формується з таких глобальних індексів:

- *індексу конкурентоспроможного розвитку* (далі – індексу конкурентоспроможності (I_k)), розробленого організаціями Світового економічного форуму (World Economic Forum). Цей індекс щорічно обчислюється для 117 економік світу і публікується у формі так званого “Глобального звіту про конкурентоспроможність”;
- *індикатора технологічного розвитку країни, індикатора громадянських інститутів та індикатора макроекономічного середовища* (ці три індикатори обчислюються на основі використання 47 наборів даних про стан трансферу технологій та інноваційного розвитку країни, рівень розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, рівень видатків країни на дослідження і розвиток, рівень іноземних інвестицій, рівень незалежності бізнесу від уряду, рівень корупції в країні та ін.);
- *індекс економічної свободи (Іес)* формується з таких десяти індикаторів: торгової політики країни; фіскального навантаження з боку уряду; урядової інтервенції в економіку; монетарної політики; потоків капіталів та іноземних інвестицій; банківської та фінансової діяльності; політики формування цін та оплати праці; прав на приватну власність; політики регулювання; неформальної активності ринку. Ці десять індикаторів обчислюються на основі використання 50 наборів різноманітних даних економічного, фінансового, законодавчого та адміністративного характеру [6; 7; 9].

Країни “великої вісімки”, за винятком США та Великої Британії, поступаються групі лідерів за якісними характеристиками економічного розвитку. Зокрема, вони істотно програють лідерам у якості й масштабах інновацій, рівні комерціалізації науки, майже удвічі менше фінансують дослідження у сфері високих технологій, мають порівняно застаріле й менш гнучке законодавство у сфері оподаткування та розвитку високотехнологічного бізнесу. За ефективністю та прогресивністю своїх економік вони досить компактно розміщуються (за винятком Росії) у такій послідовності: США – 5-те місце ($I_{ekv} = 0,537$), Велика Британія – 9-те ($I_{ekv} = 0,542$), Канада – 15-те ($I_{ekv} = 0,525$), Німеччина – 16-те ($I_{ekv} = 0,510$), Франція –

19-те (Іекв = 0,438), Італія – 20-те (Іекв = 0,410), Росія – 98-ме місце (Іекв = 0,319) [10].

Група постсоціалістичних країн, які на початку своєї незалежності мали приблизно рівні стартові умови, станом, наприклад, на 2005 р. виявилися досить “розкиданими” в рейтинговій таблиці за індексом економічного виміру. Так, Естонія посідає 12-те місце (Іекв = 0,533), Чехія – 29-те (Іекв = 0,459), Словаччина – 37-ме (Іекв = 0,428), Угорщина – 40-ве (Іекв = 0,423), Латвія – 41-ше (Іекв = 0,420), Польща – 46-те (Іекв = 0,400), Болгарія – 61-ше (Іекв = 0,366), Молдова – 87-ме (Іекв = 0,325), Україна – 91-ше місце (Іекв = 0,319). Природно, що ці країни перебувають у процесі перебудови всіх складових своїх економічних та соціальних систем. Ті з них, які швидше трансформували виробництво, науку, освіту, бізнес до ринкової, інноваційної моделі економіки, швидше демонструють позитивні зміни. Це, насамперед, Естонія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Латвія, Польща. Для Болгарії, Молдови й України цей процес проходить повільніше [10].

Для групи постсоціалістичних країн за останні 20 років характерним стало значне розшарування за рівнем соціального розвитку. Вони мають такі рейтинги: Чехія – 28-ме місце (Ісв = 0,702), Угорщина – 32-ге (Ісв = 0,686), Словаччина – 34-те (Ісв = 0,673), Польща – 36-те (Ісв = 0,664), Естонія – 44-те (Ісв = 0,657), Латвія – 47-ме (Ісв = 0,649), Болгарія – 49-те (Ісв = 0,627), Україна – 72-ге (Ісв = 0,554), Молдова – 78-ме місце (Ісв = 0,553) [10].

Принципово важливо, що країни цієї групи, які стали членами або кандидатами у члени ЄС, досягли значно вищих соціальних стандартів життя, порівняно з Україною. У зв'язку з низьким рейтингом політичної стабільності, невизначеною соціальною та економічною політикою вона істотно поступається іншим країнам практично за всіма індикаторами соціального виміру, за винятком деяких освітнянських індикаторів та індикаторів, пов'язаних із громадянськими свободами.

Країни-лідери не належать до супердержав із домінуючими ідеологіями та економіками. Базові галузі промисловості цих країн не зорієнтовані на використання значних природних ресурсів і дешевої робочої сили. Характерна особливість цих країн – домінування у структурі доданої вартості їхніх економік значної частки інтелектуальної та високотехнологічної праці. Усі ці країни перебувають серед світових лідерів за індексами екологічного виміру, конкурентоспроможності та за індексом суспільства, заснованого на знаннях. Вони дуже активні в інновацій-

ній діяльності, спрямовують близько 3% і більше ВВП на дослідження та розвиток.

Від початку 1990-х рр. ці країни активно розбудовували у себе модель “екологічної економіки” та “економіки знань”. Вони почали масово виробляти нові знання, “екосистемні” товари і послуги, а через декілька років ввели до своєї стратегії ще один продуктивний фактор розвитку – соціальний капітал. Тому на сьогодні ці країни з добре гармонізованими складовими сталого розвитку: економічною, екологічною і соціальною. Вони найбільшою мірою наблизилися до моделі розумного суспільства, що є вищою формою розвитку суспільства, заснованого на знаннях [11].

Країни “великої вісімки”, за винятком Канади, не входять до десятки кращих за індексом сталого розвитку. За цим показником вони розташовані у такій послідовності: Канада – 8-ме місце (Іср = 0,719), США – 12-те (Іср = 0,693), Німеччина – 18-те (Іср = 0,685), Японія – 21-ше (Іср = 0,679), Велика Британія – 26-те (Іср = 0,673), Франція – 30-те (Іср = 0,640), Італія – 38-ме (Іср = 0,611), Росія – 80-те місце (Іср = 0,515). Хоча за абсолютними обсягами ВВП вони лідирують у світі, за якісними характеристиками розвитку економіки, поновлення ресурсів навколишнього середовища і розвитку соціального капіталу вони перебувають у другій-третьій десятках країн світу [10].

Винятком у цій групі є Росія, яка, хоча формально й належить (за обсягами ВВП) до “великої вісімки”, за якісними характеристиками розвитку повністю випадає з неї. Залежність економіки Росії від енергетичного сектору надзвичайно велика. Він забезпечує країні близько 25% ВВП і 50% національного експорту, що робить її надзвичайно чутливою й залежною від кон'юнктури глобальних ринків. Це призводить до звуження диверсифікації економічних інтересів Росії, що, у свою чергу, породжує агресивну державномонополярну зовнішню політику країни в енергетичній сфері.

Що стосується внутрішнього контексту, то Росія є яскравим прикладом негармонізованого суспільства. За рахунок торгівлі сировинними ресурсами вона нагромадила у своєму стабілізаційному фонді величезні капітали, які не спрямовуються на адекватний соціальний розвиток. Як наслідок – Росія перебуває на 136-му місці серед 191 країни – членів ООН за індексом нерівності розподілу соціальних і матеріальних благ [10].

Такий високий індекс нерівності є показником високої внутрішньої напруженості між різними прошарками та соціальними групами суспільства. Для порівняння: Україна перебуває на 79-му місці у цьому списку, що

також має бути тривожним сигналом для українського політикуму.

Постсоціалістичні країни виявилися “розкиданими” з 28-го до 88-го місця в рейтинговій таблиці за індексом сталого розвитку. Естонія посідає 28-ме місце (Іср = 0,660), Словаччина – 34-те (Іср = 0,633), Латвія – 37-ме (Іср = 0,612), Чехія – 42-ге (Іср = 0,600), Угорщина – 44-те (Іср = 0,599), Польща – 61-ше (Іср = 0,557), Болгарія – 70-те (Іср = 0,548), Молдова – 84-те (Іср = 0,510), Україна – 88-ме місце (Іср = 0,508) [10].

Для цих країн, і особливо для України, важливий не так їхній поточний стан за індексом сталого розвитку, як динаміка якісних змін і масштаби розшарування, що відбулися в цій групі протягом останніх 15–20 років. Виходячи приблизно з однакових стартових умов кінця 1980-х рр. (а в Україні вони були, мабуть, найкращі), країни цієї групи за історично короткий проміжок часу пройшли через дуже різні політичні, економічні, ментальні зміни. Найкращі приклади успішного сталого розвитку продемонстрували Естонія, Чехія, Словаччина, найгірший – Україна.

Турбує навіть не та обставина, що Україна практично за всіма визначальними індексами, індикаторами і показниками сталого розвитку істотно поступається не лише світовим лідерам і країнам “великої вісімки”, а й усім постсоціалістичним країнам, які було взято для порівняння. Принципово важливим є те, що Україна досі перебуває у стані дискусії з приводу своєї національної ідентичності, вона ще не визначилася з політикою і стратегією власного розвитку. За таких умов найкращі реформи економіки, науки, освіти, інноваційної сфери не дадуть бажаних результатів, оскільки вони є похідними від головного – політичного визначення шляхів розвитку держави.

Якщо ж припустити, що Україна, нарешті, визначиться зі своєю національною ідеєю та з ефективною системою влади і буде готовою до швидких суспільних перетворень, то постане запитання: яку модель розвитку їй обрати?

Напевно, російська модель і модель ЄСР (як визначальна) буде малоперспективною для України. Насамперед, тому, що ця модель переважно визначатиметься ресурсорієнтованим і ресурсоенерговитратним характером економіки Росії і меншою мірою – інноваційним, європейським. Тому в ЄСР успішними можуть бути економіки деяких країн СНД, багатих на ресурси й об'єктивно не зацікавлених у пріоритетному розвитку соціального (людського) капіталу. Україна ж у такому альянсі буде позбавлена можливості активно використовувати саме цей, найважливіший для неї, капітал для власного розвитку. Їй доведеться розраховуватися з партнерами дешевою робочою

силою, екологічними квотами та іншими складовими своєї національної безпеки. Україні було б доцільно, перебуваючи поза форматом ЄСР, продовжувати співпрацю з цією групою країн на взаємовигідній основі.

Копіювання моделі ліберального капіталізму, що домінує у країнах “великої вісімки” і деяких країнах Південно-Східної Азії, також є неперспективним. Хоча ці країни й намагаються швидко адаптуватися до глобальних змін, але їм не під силу подолати головну ваду зазначеної моделі. Вона полягає в безумовній максимізації прибутків на користь обмеженої соціальної групи “господарів життя”, а це, у свою чергу, призводить до виснаження природних та соціальних ресурсів, на яких ґрунтується добробут і гуманітарний розвиток людей, а також виживання біологічних видів.

IV. Висновки

У процесі геоекономічного розвитку природно існує “позитивна” (“активна”) та “негативна” (“пасивна”) інтеграція. Терміном “негативна інтеграція” позначається процес усунення дискримінації у відносинах між суб'єктами господарювання країн – членів відповідного інтеграційного об'єднання. Мова йде про усунення перешкод на шляху руху товарів, послуг та дії виробничих факторів. Під “позитивною” інтеграцією розуміють розробку та здійснення узгодженої структурної політики перебудови господарств країн угруповання, спрямованої на досягнення його основних економічних цілей.

Інтеграційні процеси в сучасному світі розвиваються постійно і перебувають у процесі формування та поглиблення. Інтеграція сприяє міждержавним зв'язкам на рівні як окремих фірм і підприємств, так і національних економічних організацій у цілому, що потребує міждержавної координації в законодавчій, податковій та соціальних сферах.

Власне, сьогодні, Україна, ставши членом Світової організації торгівлі (формально наприкінці липня 2008 р.), може розпочати інтенсивний діалог з інституціями Європейського Союзу щодо створення зони вільної торгівлі. Зона вільної торгівлі з країнами-членами є не що інше, як “спрощена” економічна інтеграція нашої країни з економіками країн-членів та Співтовариства в цілому.

Інтеграційні процеси, що відбуваються протягом останнього століття як на Європейському континенті, так і в усьому світі, можна найкраще оцінити за допомогою показників сталого розвитку, які визнають місце кожної країни в глобальній економіці. За допомогою такого показника можна визначити місце та роль України у світових економічних процесах з одного боку, а з іншо-

го – визначити напрями підвищення конкурентоспроможності нашої економіки.

Викликає занепокоєння навіть не та обставина, що Україна практично за всіма визначальними індексами, індикаторами і показниками сталого розвитку істотно поступається не лише світовим лідерам і країнам “великої вісімки”, а й усім постсоціалістичним країнам. Принципово важливим є те, що Україна досі перебуває у стані дискусії з приводу своєї національної ідентичності, вона ще не визначилася з політикою і стратегією власного розвитку.

Найбільш привабливим для України, без сумніву, є розвиток інтеграційних процесів з Європейським Союзом, однак цей процес ми повинні розглядати не як самоціль – повноправне членство в Європейському Союзі на рівні останніх 12 країн Центральної та Східної Європи, які мали подібні до України проблеми, а як інструмент для економічних та соціальних перетворень у країні, здатних наблизити нас до європейських стандартів у згаданих сферах. Тому пріоритетними напрямками у відносинах з ЄС на їх сучасному етапі розвитку має бути: створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, як результат послідовної підтримки у питанні приєднання України до Генеральної Угоди про тарифи і торгівлю ГАТТ/СОТ – одержання доступу до Загальної системи преференцій ЄС; вирішення питань щодо приєднання України до окремих європейських програм, зокрема в галузі енергетики, транспорту, науки і техніки, охорони навколишнього середовища, освіти тощо, а також приєднання до інструментів структурних фондів; забезпечення недискримінаційного доступу основних товарів експорту України на ринки ЄС; активізація фінансової і технічної допомоги країн ЄС Україні; збільшення інвестицій у капіталомісткі сфери виробництва.

Отже, потребують подальшого дослідження проблеми, пов'язані зі становлен-

ням нової гео економічної конструкції світового господарства, що поєднує основні регіони в єдиний економічний універсам, та трансформацією ролі держави, формуванням транснаціоналізованих “країн-систем” і зміною принципів побудови наднаціональних систем управління.

Список використаної літератури

1. Грущинська Н.М. Гео економічні трансформації в Центральній-Східному регіоні Європи в контексті національних пріоритетів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.05.01 / Н.М. Грущинська ; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2003. – 18 с.
2. Розпутенко І.В. Гео економічний зріз багатовекторності державної політики України / І.В. Розпутенко // Науково-інформаційний вісник з державного управління. – 2010. – № 1. – С. 6–11.
3. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 роки “Шляхом європейської інтеграції”. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
4. Україна в процесах міжнародної інтеграції / [за ред. д-ра екон. наук В.Р. Сіденка]. – Х. : Форт, 2003. – 280 с.
5. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.eu.int/home/default_en.htm – European Parliament.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eclc.gov.ua/main.html>.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.fr>.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europa.eu.int/com/index_en.htm.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua>.

Стаття надішла до редакції 26 квітня 2012 р.

Карнаков И.А. Оценка геоэкономического развития интеграционного взаимодействия Украины с ЕС

В статье изложено авторское видение влияния государства на геоэкономическое развитие Украины в условиях интеграционных процессов. Рассмотрены вопросы индикаторов экономического измерения, проанализировано современное состояние интеграции Украины в европейское пространство.

Ключевые слова: государство, государственное управление, механизмы, геоэкономика, инвестиции.

Karnakov I. Score geoeconomic integration of cooperation between Ukraine and the EU

The article author's vision of state influence on the geo-economic development of Ukraine in the integration process. The question of economic indicators measuring the modern state of Ukraine's integration into the European space.

Key words: state, governance, mechanisms, geo-economics, investments.